

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING ASSESSMENT CRITERIA IN TEACHING UZBEK AS AN L2

Gofurova Dilnoza Dilshod qizi

Independent Researcher

E-mail: dilnozgafurovaa@gmail.com

ABSTRACT

This thesis analyzes the methodological foundations for developing assessment criteria to evaluate learners' language knowledge, speaking skills, and communicative competence in the process of teaching Uzbek as a second language (L2). In L2 education, assessment should not be limited to determining the level of mastery of grammatical rules but should also encompass learners' ability to use linguistic units appropriately in real-life communicative situations. From this perspective, assessment criteria need to be aligned with CEFR levels, types of language activities, and components of communicative competence. The thesis discusses the roles of formative and summative assessment, the evaluation of listening, reading, writing, and speaking skills, and criteria such as grammatical accuracy, lexical range, fluency, coherence, pronunciation, and interaction. It also provides methodological recommendations for using practical tasks appropriate to A1–B2 levels and analytical assessment rubrics.

KEYWORDS

Uzbek language, L2, second language, foreign language, assessment, assessment criteria, CEFR, communicative competence, formative assessment, summative assessment, rubric, diagnostic assessment, language skills.

O'ZBEK TILINI L2 SIFATIDA O'QITISHDA BAHOLASH MEZONLARINI ISHLAB CHIQISHNING METODIK ASOSLARI

Gofurova Dilnoza Dilshod qizi Mustaqil tadqiqotchi

E-mail: dilnozgafurovaa@gmail.com

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda o‘zbek tilini ikkinchi til (L2) sifatida o‘qitish jarayonida o‘rganuvchilarning til bilimlari, nutqiy ko‘nikmalari va kommunikativ kompetensiyasini baholash mezonlarini ishlab chiqishning metodik asoslari tahlil qilinadi. L2 ta’limida baholash faqat grammatik qoidalarni o‘zlashtirish darajasini aniqlash bilan cheklanmay, o‘rganuvchining real kommunikativ vaziyatlarda til birliklaridan maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyatini ham qamrab olishi kerak. Shu nuqtayi nazardan baholash mezonlarini CEFR darajalari, nutq faoliyati turlari va kommunikativ kompetensiya komponentlari bilan uyg‘unlashtirish zarur. Tezisda formativ va summativ baholashning o‘rni, tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini baholash, grammatik to‘g‘rilik, leksik boylik, ravonlik, izchillik, talaffuz va interaktivlik mezonlari yoritiladi. Shuningdek, A1–B2 darajalariga mos amaliy topshiriqlar hamda analitik baholash rubrikasidan foydalanish bo‘yicha metodik tavsiyalar beriladi.

kalit so‘zlar: o‘zbek tili, L2, ikkinchi til, chet tili, baholash, baholash mezonlari, CEFR, kommunikativ kompetensiya, formativ baholash, summativ baholash, rubrika, diagnostik baholash, til ko‘nikmalari.

KIRISH

So‘nggi yillarda o‘zbek tilini xorijiy va ikkinchi til sifatida o‘qitishga bo‘lgan ehtiyojning ortishi til ta’limining barcha tarkibiy qismlarini, jumladan, baholash tizimini ham takomillashtirishni talab etmoqda. O‘rganuvchining qaysi darajada til bilishini aniqlash, uning rivojlanish dinamikasini kuzatish va keyingi ta’lim ehtiyojlarini belgilashda baholash muhim diagnostik vosita hisoblanadi. Biroq an’anaviy baholash amaliyotida ko‘pincha grammatik qoidalarni eslab qolish, so‘zlarning tarjimasini bilish yoki test savollariga to‘g‘ri javob berish ustuvor bo‘lib qoladi.

L2 ta’limining zamonaviy yondashuvlari esa tilni kommunikativ faoliyat vositasi sifatida ko’radi. Shuning uchun o’rganuvchi nafaqat “qoidani bilishi”, balki uni real vaziyatda qo’llay olishi, suhbatdoshning nutqini tushunishi, o’z fikrini izchil bayon qilishi va kommunikativ vazifani bajara olishi bilan baholanishi lozim. Bu esa o’zbek tilini L2 sifatida o’qitishda baholash mezonlarini alohida metodik tizim sifatida ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur tezisning maqsadi o’zbek tilini L2 sifatida o’qitishda qo’llash mumkin bo’lgan baholash mezonlarini metodik jihatdan asoslash, ularni CEFR darajalari bilan bog’lash va amaliy topshiriqlar orqali namoyish etishdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-tahliliy va metodik modellashtirish yondashuvlaridan foydalaniladi.

1. L2 TA’LIMIDA BAHOLASHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Til ta’limida baholash o’rganuvchining ma’lum vaqt davomida egallagan bilim va ko’nikmalarini aniqlash bilan birga, o’quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli baholashni faqat yakuniy nazorat sifatida tushunish cheklangan yondashuvdir. Formativ baholash o’qish jarayonida doimiy ravishda amalga oshiriladi va o’qituvchiga ta’limni moslashtirish imkonini beradi; summativ baholash esa ma’lum bosqich yakunidagi natijani umumlashtiradi.

L2 o’rganuvchisini baholashda validlik, ishonchlilik, shaffoflik va amaliy ahamiyat kabi tamoyillar muhim. Validlik topshiriq aynan o’lchashi kerak bo’lgan kompetensiyani o’lchashini anglatadi. Masalan, og’zaki nutqni baholashda faqat yozma grammatik testdan foydalanish yetarli emas. Ishonchlilik esa o’xshash sharoitlarda baholash natijalarining barqarorligini ta’minlash bilan bog’liq. Shaffoflik mezonlarning o’rganuvchiga oldindan ma’lum bo’lishini nazarda tutadi.

O’zbek tilini L2 sifatida baholashda ushbu tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish uchun analitik rubrikalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Rubrika o’rganuvchining natijasini bir nechta aniq mezon bo’yicha baholashga imkon beradi. Masalan, og’zaki

nutqda mazmunni yetkazish, grammatika, lug‘at, ravonlik, talaffuz va interaktivlik alohida ball bilan baholanishi mumkin.

2. O‘ZBEK TILINI L2 SIFATIDA BAHOLASHDA ASOSIY MEZONLAR

O‘zbek tilini L2 sifatida baholashning markazida to‘rtta asosiy nutq faoliyati – tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish – turadi. Biroq ushbu faoliyatlarni baholashda umumiy til kompetensiyasi komponentlari ham hisobga olinadi.

Birinchi mezon – mazmunni va kommunikativ vazifani bajarish. O‘rganuvchi berilgan vazifani tushunib, undan kutilgan kommunikativ maqsadga erisha olishi kerak. Masalan, “Do‘konda mahsulot sotib oling” topshirig‘ida o‘rganuvchi mahsulotni so‘rashi, narxini bilishi va xarid qilish istagini bildiradi olishi zarur.

Ikkinchi mezon – grammatik to‘g‘rilik. Bunda kelishik, egalik, zamon, nisbat, mayl, fe‘l shakllari, gap tuzilishi va boshqa grammatik birliklarning to‘g‘ri qo‘llanishi baholanadi. Biroq grammatik xatolarning mavjudligi avtomatik ravishda past natijani anglatmasligi kerak. Agar xato kommunikatsiyaga jiddiy xalaqit bermasa, o‘rganuvchining umumiy kommunikativ natijasi ham hisobga olinadi.

Uchinchi mezon – leksik kompetensiya. O‘rganuvchining so‘z boyligi, vaziyatga mos so‘z tanlay olishi, so‘z birikmalari va kollokatsiyalardan foydalanishi baholanadi. Yuqori darajalarda faqat ko‘p so‘z bilish emas, balki ularni uslubiy va kontekstual jihatdan to‘g‘ri qo‘llash muhim.

To‘rtinchi mezon – ravonlik. O‘rganuvchining uzoq pauzalarsiz, fikrini nisbatan erkin va tushunarli bayon qila olishi aniqlanadi. Ravonlik ayniqsa gapirish topshiriqlarida muhim mezon hisoblanadi.

Beshinchi mezon – izchillik va bog‘lanish. O‘rganuvchi gaplarini mantiqan bog‘lay olishi, bog‘lovchi vositalardan foydalanishi va fikrini yaxlit matn sifatida shakllantira olishi kerak.

Oltinchi mezon – talaffuz va tushunarlilik. O‘zbek tilidagi tovushlar, urg‘u, intonatsiya va so‘zlarni aniq talaffuz qilish darajasi baholanadi. Bu mezonda ona tiliga xos aksentning mavjudligi bilan nutqning tushunarliliği o‘rtasidagi farqni hisobga olish muhim.

Yettinchi mezon – interaktivlik. O‘rganuvchining suhbatni boshlashi, savol berishi, javob qaytarishi, suhbatdosh fikriga munosabat bildirishi va muloqotni davom ettira olishi baholanadi.

3. CEFR DARAJALARI ASOSIDA BAHOLASH

CEFR o‘rganuvchining til kompetensiyasini darajalar asosida tavsiflash va baholash uchun muhim metodik asoslardan biridir. O‘zbek tilini L2 sifatida o‘qitishda CEFR deskriptorlarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirishdan ko‘ra, ularni o‘zbek tilining grammatik, leksik va madaniy xususiyatlariga moslashtirish maqsadga muvofiq.

A1 darajada baholash o‘rganuvchining o‘zi, oilasi, yashash joyi, kasbi, kundalik ehtiyojlari haqida sodda ma’lumot bera olishi bilan bog‘liq. Masalan: “Men Toshkentda yashayman. Men o‘qituvchiman. Oilamda to‘rt kishi bor.”

A2 darajada o‘rganuvchi kundalik vaziyatlarni tasvirlashi, sodda suhbatni davom ettirishi va qisqa bog‘langan matn tuzishi kutiladi. Masalan, o‘rganuvchi dam olish kuni haqida ketma-ket bir nechta gap bilan hikoya qilishi mumkin.

B1 darajada o‘rganuvchi tanish mavzularda mustaqil fikr bildirish, tajribasini izohlash, sabab va natijani ifodalash, qisqa argument keltirish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

B2 darajada esa murakkabroq mavzularda fikrni asoslash, turli nuqtayi nazarlarni taqqoslash, munozarada faol ishtirok etish va uslubiy jihatdan mos til vositalarini tanlash muhim bo‘ladi.

Daraja	Gapirish	Yozish	Lug‘at	Asosiy baholash yo‘nalishi
--------	----------	--------	--------	----------------------------

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

A1	Sodda gaplar	Qisqa jumlar	Kundalik so‘zlar	Tushunarliklik va vazifani bajarish
A2	Qisqa bog‘langan nutq	Qisqa matn	Kundalik mavzular	Izchillik va aniqlik
B1	Mustaqil bayon	Bog‘langan matn	Kengroq mavzular	Fikrni asoslash va bog‘lanish
B2	Munozara va argument	Tuzilgan matn	Turli uslub va mavzular	Aniqlik, ravonlik va kommunikativ samaradorlik

4. ANALITIK BAHOLASH RUBRIKASI

Analitik rubrika o‘rganuvchining umumiy natijasini alohida mezonlarga ajratib baholash imkonini beradi. Bunday yondashuv o‘qituvchiga o‘rganuvchining aynan qaysi komponentda qiyinchilikka ega ekanini aniqlashga yordam beradi. Quyidagi 5 ballik rubrika, ayniqsa, B1–B2 darajadagi og‘zaki nutqni baholashda qo‘llanishi mumkin.

Mezon	5 ball	3 ball	1 ball
Mazmun	Vazifa to‘liq va mazmunli bajarilgan.	Asosiy mazmun berilgan.	Vazifa qisman bajarilgan.
Grammatika	Xatolar juda kam, mazmunga ta’sir qilmaydi.	Ayrim xatolar mavjud.	Xatolar muloqotni qiyinlashtiradi.
Lug‘at	Turli, aniq va mos birliklar.	Asosan oddiy birliklar.	Lug‘at juda cheklangan.
Ravonlik	Erkin va tabiiy nutq.	Pauza va ikkilanishlar bor.	Ko‘p to‘xtaladi.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

Talaffuz	Tushunarli va aniq.	Ayrim noaniqliklar mavjud.	Tushunish qiyin.
Izchillik	Fikrlar mantiqan bog‘langan.	Ayrim uzilishlar bor.	Fikrlar tartibsiz.
Interaktivlik	Suhbatni faol boshqaradi.	Suhbatda ishtirok etadi.	Muloqotni davom ettirish qiyin.

Agar har bir mezon 5 ballik tizimda baholansa, jami maksimal natija 35 ballni tashkil etadi. Bunday tizimni foiz yoki darajaviy ko‘rsatkichga aylantirish mumkin. Biroq yakuniy chegaralarni belgilashda konkret kurs, topshiriq va o‘rganuvchilar guruhi natijalari asosida empirik tekshiruv o‘tkazish maqsadga muvofiq.

5. TINGLAB TUSHUNISH VA O‘QISHNI BAHOLASH

Tinglab tushunishni baholashda topshiriqlar bir nechta darajada tuzilishi mumkin. Boshlang‘ich darajada asosiy ma‘lumotni topish, ism, vaqt, joy va sonlarni aniqlash kabi topshiriqlar beriladi. Yuqori darajalarda esa asosiy g‘oyani aniqlash, muhim tafsilotlarni ajratish, so‘zlovchining munosabatini tushunish va yashirin ma‘noni anglash kabi ko‘nikmalar baholanadi.

Masalan, A2 darajadagi o‘rganuvchiga qisqa audio berilib, “Qayerga bordi?”, “Kim bilan bordi?”, “Soat nechada qaytdi?” savollariga javob berish topshiriladi. B1 darajada esa qisqa intervyuni tinglab, asosiy fikr va sabablarni aniqlash mumkin.

O‘qishni baholashda ham faqat matndagi so‘zlarni tarjima qilishga urg‘u bermaslik kerak. O‘rganuvchining matnning asosiy mazmunini tushunishi, kerakli ma‘lumotni topishi, kontekst asosida noma‘lum so‘z ma‘nosini taxmin qilishi va muallif pozitsiyasini aniqlashi kabi ko‘nikmalar ham baholanishi lozim.

6. YOZMA NUTQNI BAHOLASH

Yozma nutqni baholashda topshiriqni bajarish, matn tuzilishi, mazmuniy bog‘lanish, grammatik to‘g‘rilik, lug‘at va imlo kabi mezonlardan foydalanish mumkin.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

Bunda o‘rganuvchining faqat xatolari sonini sanash yetarli emas; matnning kommunikativ maqsadga qanchalik erishgani ham hisobga olinadi.

Masalan, B1 darajada “Chet ellik do‘stingiz O‘zbekistonga kelmoqda. Unga Toshkentda bir kunni qanday o‘tkazish bo‘yicha tavsiya yozing” topshirig‘i berilishi mumkin. O‘rganuvchidan tavsiya, sabab va amaliy ma’lumotlarni bir-biri bilan bog‘langan holda berish kutiladi.

Yozma ishni baholashda o‘qituvchi quyidagi savollarga javob berishi mumkin: topshiriq bajarildimi, matn mantiqan tuzilganmi, lug‘at vaziyatga mosmi, grammatik xatolar tushunishga xalaqit beradimi, gaplar va paragraflar o‘zaro bog‘langanmi? Shu savollar asosida aniq rubrika tuzish mumkin.

7. GAPIRISHNI BAHOLASH VA KOMMUNIKATIV TOPSHIRIQLAR

Gapirishni baholash L2 ta’limidagi eng murakkab jarayonlardan biridir, chunki bunda o‘rganuvchi bir vaqtning o‘zida mazmun yaratishi, grammatik shakl tanlashi, lug‘atdan foydalanishi va talaffuz qilishi kerak. Shuning uchun gapirish bahosi birgina “to‘g‘ri/noto‘g‘ri” mezoniga asoslanmasligi kerak.

A1 darajada o‘zini tanishtirish, oila haqida gapirish, kundalik buyumlarni tasvirlash kabi topshiriqlar; A2 darajada kundalik hayot, xarid, sayohat va dam olish mavzulari; B1 darajada tajriba va fikrni asoslash; B2 darajada munozara, taqqoslash va muammoga yechim taklif qilish kabi topshiriqlar mos keladi.

Masalan, B2 darajadagi topshiriq: “O‘zbekistonda xorijiy turistlar sonini oshirish uchun nimalarga e’tibor berish kerak? Kamida uchta taklif bering va ularni asoslang.” Bu topshiriqda o‘rganuvchining nafaqat grammatik bilimlari, balki argumentatsiya, lug‘at, bog‘lanish, ravonlik va interaktivlik qobiliyati ham baholanadi.

8. FORMATIV, DIAGNOSTIK VA SUMMATIV BAHOLASH

Diagnostik baholash kurs yoki modul boshida o‘rganuvchining boshlang‘ich darajasini aniqlash uchun qo‘llanadi. O‘zbek tilini L2 sifatida o‘qitishda diagnostik

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

baholash orqali o‘rganuvchining grammatik, leksik va kommunikativ ehtiyojlarini aniqlash mumkin.

Formativ baholash o‘quv jarayonining o‘zida amalga oshiriladi. Mini-test, qisqa dialog, savol-javob, o‘z-o‘zini baholash, juftlikdagi tekshiruv, kichik yozma topshiriq va dars yakunidagi refleksiya bunga misol bo‘la oladi. Formativ baholashning asosiy vazifasi ball qo‘yish emas, balki keyingi o‘qitish yo‘nalishini aniqlashdir.

Summativ baholash ma’lum kurs, modul yoki daraja yakunida o‘rganuvchining umumiy natijasini aniqlaydi. O‘zbek tili L2 kursida yakuniy baholashni to‘rtta ko‘nikma bo‘yicha kompleks tashkil etish, zarur hollarda grammatik va leksik komponentlarni ham qo‘shish maqsadga muvofiq.

9. BAHOLASHDA O‘RGANUVCHINING O‘Z-O‘ZINI BAHOLASHI

Zamonaviy L2 ta’limida o‘rganuvchining o‘z-o‘zini baholashi ham muhim ahamiyatga ega. O‘rganuvchi “Men o‘zim haqimda 1 daqiqa gapira olaman”, “Men kechagi voqeani izchil aytib bera olaman”, “Men tanish mavzuda fikrimni sabablar bilan asoslay olaman” kabi deskriptorlar orqali o‘z rivojlanishini kuzatishi mumkin.

O‘z-o‘zini baholash o‘qituvchi bahosini almashtirmaydi, balki uni to‘ldiradi. Ayniqsa, xorijiy o‘rganuvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmasini rivojlantirishda bunday yondashuv samarali bo‘lishi mumkin.

XULOSA

O‘zbek tilini L2 sifatida o‘qitishda baholash tizimi til haqidagi bilimni aniqlashdan tashqari, o‘rganuvchining tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini ham aks ettirishi lozim. Buning uchun baholash mezonlarini CEFR darajalari, nutq faoliyati turlari va kommunikativ kompetensiya komponentlari bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Tadqiqot doirasida mazmunni bajarish, grammatik to‘g‘rilik, lug‘at boyligi, ravonlik, talaffuz, izchillik va interaktivlik asosiy mezonlar sifatida taklif etildi. Ushbu

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

mezonlar analitik rubrika shaklida qo‘llanganda o‘qituvchiga o‘rganuvchining kuchli va rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlarini aniq ko‘rsatish imkonini beradi.

Shuningdek, baholashning diagnostik, formativ va summativ shakllarini o‘zaro uyg‘unlashtirish o‘quv jarayonining uzviyligini ta‘minlaydi. Kelgusida A1–C1 darajalari uchun o‘zbek tilining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan batafsil deskriptorlar va milliy baholash rubrikalarini ishlab chiqish, ularni real o‘rganuvchilar natijalari asosida sinovdan o‘tkazish muhim ilmiy-metodik vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe, 2020.
2. Brown, H. D. Language Assessment: Principles and Classroom Practices. Pearson Education, 2004.
3. Bachman, L. F., Palmer, A. S. Language Assessment in Practice. Oxford University Press, 2010.
4. Black, P., Wiliam, D. Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education, 1998.
5. Ellis, R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press, 2008.
6. Nation, I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press, 2013.
7. Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
8. Fulcher, G. Assessment Literacy for the Language Classroom. Language Assessment Quarterly, 2012.